

Розвиток морських наукових досліджень України

В.І. Старостенко¹, В.П. Коболев¹, О.А. Щипцов², 2023

¹Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, Київ, Україна
²Державна установа «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України», Україна
Надійшла 5 серпня 2023 р.

Незважаючи на складний для країни час, Рада з досліджень Світового океану НАН України продовжує діяльність, спрямовану на розробку концептуальних засад Цільової комплексної програми морських наукових досліджень НАН України. Ця програма має стати базовою складовою Загальнодержавної програми розвитку наукових морських досліджень, відновлення (розбудови) вітчизняного науково-дослідного флоту, його берегової інфраструктури, наукового морського приладобудування на 2025—2030 рр.

З ініціативи Ради з досліджень Світового океану НАН України останнім часом було здійснено два заходи, присвячені розвитку морських наукових досліджень України:

– 30 травня 2023 р. у Державній установі «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» проведено круглий стіл «Національні наукові інтереси України на морі: від витоків до перспектив» (далі — круглий стіл) під патронатом Національної комісії України у справах ЮНЕСКО та відповідно до ініціативи Міжурядової океанографічної комісії ЮНЕСКО щодо провадження Дня наук про океан;

– 12 липня 2023 р. відбулося засідання Бюро Ради з досліджень Світового океану НАН України стосовно обґрунтування та формулювання Цільової комплексної програми морських наукових досліджень НАН України.

Круглий стіл «Національні наукові інтереси України на морі: від витоків до перспектив». Організатором проведення круглого столу була Державна установа «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» за сприяння наукових установ Відділення наук про Землю НАН України, Державної установи «Інститут морської біології НАН України», Навчально-наукового інституту «Інститут геології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України, Науково-дослідної установи «Український науковий центр екології моря» Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Національного центру «Мала академія наук України» та Благодійної організації «Морський благодійний фонд».

Програма круглого столу включала таке.

I. Презентацію монографії «Національні наукові інтереси України на морі: від витоків до перспектив» члена-кореспондента НАН України Олександра Щипцова, директора Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» [Щипцов, 2022].

II. Висвітлення «білих плям» в історії українських досліджень «білого континенту» — Антарктиди.

III. Програмно-цільове планування як базис для розв'язання комплексних нау-

Citation: *Starostenko, V.I., Kobolev, V.P., & Schyptsov, O.A. (2023). Development of Ukraine's marine studies. Geofizicheskiy Zhurnal, 45(3), 171—177.*

Publisher Subbotin Institute of Geophysics of the NAS of Ukraine, 2023. This is an open access article under the CC BY-NC-SA license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

ково-технічних проблем морегосподарської діяльності України.

Мета і програма круглого столу відповідали глобальним стратегічним цілям діяльності Міжурядової океанографічної комісії (МОК) ЮНЕСКО в рамках спеціальних програм з акцентом на виконання Україною Плану заходів Десятиліття наук про океан в інтересах сталого розвитку (2021—2030 рр.), проголошеного Організацією Об'єднаних Націй (далі — Десятиліття).

Привітання від президента Національної академії наук України, академіка НАН України Анатолія Загороднього та першого віце-президента НАН України, академіка НАН України Володимира Горбуліна оголосив перший заступник головного вченого секретаря НАН України, директор Державної наукової установи «Центр проблем морської геології, геоєкології та осадового рудоутворення НАН України», член-кореспондент НАН України, заступник голови Ради з досліджень Світового океану НАН України Володимир Ємельянов. З вітанням від академіка-секретаря Відділення наук про Землю НАН України, академіка НАН України Олександра Пономаренка виступив учений секретар Відділення, кандидат геолого-мінералогічних наук Ярослав Луців. Привітання від президента Українського союзу промисловців і підприємців Анатолія Кінаха зачитав віце-президент, кандидат технічних наук Сергій Зімін. З вітальним словом до учасників круглого столу звернувся голова Ради з досліджень Світового океану НАН України, академік НАН України Віталій Старостенко (фото 1).

Учасників круглого столу тепло привітав академік НАН України Станіслав Довгий, який у своєму відеозверненні зазначив, що суттєвим внеском у реалізацію національного плану участі України у заходах Десятиліття є науково-організаційна діяльність Національного центру «Мала академія наук України» та Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» в рамках реалізації спільного цільового комплексно-

го проєкту для дітей та юнацтва «Твій друг — Чорне море».

Учасники заходу із зацікавленням за слухали виступ радника секретаріату Національної комісії України у справах ЮНЕСКО Антона Барабулі, який ознайомив із сучасним станом участі України у проведенні міжнародного Десятиліття наук про океан та пропозиціями щодо шляхів підвищення ефективності участі нашої країни у міжнародних організаціях, таких як МОК ЮНЕСКО та Міжнародний орган з морського дна.

У презентації монографії члена-кореспондента НАН України Олександра Щипцова «Національні наукові інтереси України на морі: від витоків до перспектив» взяли участь: академік НАН України Віталій Старостенко, член-кореспондент НАН України Володимир Коболев, доктор технічних наук Олексій Лебідь, кандидат технічних наук Олександр Іщенко, кандидат юридичних наук Герольд Анцелевич. У виступах було підкреслено, що зазначене видання є ретроспективним аналітичним збірником систематизованих матеріалів про результати інтелектуальної творчої діяльності численного колективу вчених України, метою якої було наукове обґрунтування пріоритетних напрямів для розбу-

Фото 1. Учасників круглого столу вітає голова Ради з досліджень Світового океану НАН України академік НАН України Віталій Старостенко.

дови національної науки в галузі океанології на підставі отримання нових знань та розроблення оптимальних шляхів їх застосування. На думку голови Ради з досліджень Світового океану НАН України академіка НАН України Віталія Старостенка, видання монографії «Національні наукові інтереси України на морі: від витоків до перспектив» є вагомим внеском у виконання національного плану участі України у заходах Десятиліття наук про океан.

По другому розділу стосовно наявних проблем у висвітленні історії започаткування та здобутків українських досліджень Антарктиди виступили:

– безпосередній учасник безпрецедентної за складністю організації Першої вітчизняної антарктичної експедиції та підняття українського прапора над британською станцією «Фарадей» у 1995—1996 рр. кандидат технічних наук Анатолій Писаренко (фото 2), народний депутат України II—III скликань (1994, 1998), заступник голови Постійної комісії Верховної Ради України з питань екологічної політики України, 1998—2002 рр. (*вігнорно до Постанови Президії Верховної Ради України від 22 січня 1996 р. № 34/96-ПВ його відрядили до Аргентини і Антарктиди для участі у процедурі передання британської антарктичної станції «Фарадей» під юрисдикцію України*);

– член-кореспондент НАН України, доктор географічних наук, професор Олександр Щипцов (у 1993—1997 рр. був генеральним директором Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України);

– кандидат технічних наук Олександр Іщенко (у 1993—1997 рр. був заступником генерального директора Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України);

– доктор технічних наук, старший дослідник Олексій Лебідь (у 1994—1997 рр. був директором Державного науково-виробничого підприємства «Укрнаукфлот» Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України);

– доктор географічних наук Антон Гордєєв (у 1994—1997 рр. був заступником директора Державного науково-виробничого підприємства «Укрнаукфлот» Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України);

– член-кореспондент НАН України, доктор геологічних наук, професор Володимир Бахмутов (у 1996—1997 рр. — учасник Першої української антарктичної експедиції).

Про перспективи програмно-цільового планування, яке є базисом для стратегії розв'язання комплексних науково-технічних проблем морегосподарської діяльності України та формування цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України «Комплексні дослідження Азово-Чорноморського басейну, інших районів Світового океану з метою зміцнення морського потенціалу України» на п'ятирічний період доповів директор

Фото 2. Народний депутат II—III скликань кандидат технічних наук Анатолій Писаренко ділиться спогадами про подорож до антарктичної станції «Фарадей»: ліворуч — перший заступник головного вченого секретаря НАН України, директор Державної наукової установи «Центр проблем морської геології, геоєкології та осадового рудоутворення НАН України», заступник голови Ради з досліджень Світового океану НАН України член-кореспондент НАН України, Володимир Смельянов, праворуч — заступник директора з наукової роботи Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» кандидат геологічних наук Сергій Федосєнков.

Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України», член-кореспондент НАН України Олександр Щипцов (фото 3).

З інформацією про стан реалізації міжвідомчої науково-технічної програми «Комплексне океанографічне і гідрографічне вивчення морського та річкового середовища в інтересах підвищення ефективності навігаційно-гідрографічного забезпечення безпеки судноплавства» відповідно до Концепції, що була погоджена у 2019 р. Відділенням наук про Землю НАН України та Державною установою «Держгідрографія» Державної служби морського і річкового транспорту України, виступив кандидат технічних наук Микола Голодов.

Учасники заходу ознайомилися з особливостями формування технологій подвійного призначення, зокрема експериментального зразка гідрофізичного програмно-технологічного комплексу, створеного в Державній установі «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» у 2022 р., на базі модульного суднового комплексу засобів збору та оброблення гідрофізичних параметрів морського середовища й берегової інтелектуальної інформаційної системи висвітлення гідрографічної обстановки в Чорному морі, а також із сучасними тенденціями

розвитку морських озброєнь, які були викладені уповноваженими представниками Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України;

З інформацією про наукові результати низки комплексних океанографічних досліджень Чорного моря та внутрішніх водних шляхів України виконаних українськими вченими-океанологами, виступили: член-кореспондент НАН України, доктор біологічних наук Галина Мінічева — директор Державної установи «Інститут морської біології НАН України»; кандидат географічних наук, старший науковий співробітник Віктор Коморін, — директор Науково-дослідної установи «Український науковий центр екології моря» Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України; член-кореспондент НАН України, доктор геологічних наук, професор Володимир Коболев — головний науковий співробітник Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України; кандидат геологічних наук Сергій Федосєнков — заступник директора з наукової роботи Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України».

Директор Навчально-наукового інституту «Інститут геології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, доктор геологічних наук, професор Сергій Вижва запросив науковців до участі у планових науково-практичних конференціях Інституту, зокрема «Моніторинг 2023» (листопад, 2023 р.), й «Від Мінералогії і Геогнозії до Геохімії, Петрології, Геології та Геофізики: фундаментальні і прикладні тренди ХХІ століття» (вересень, 2023 р.).

Учасники заходу дізналися про відновлення Державною установою «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» науково-дослідного судна «Гідробіолог», що є вагомим науковим і практичним внеском учених Відділення наук про Землю НАН України у реалізацію плану заходів Десятиліття, а також про сучасний стан науково-дослідних суден «Бо-

Фото 3. Доповідає директор Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» член-кореспондент НАН України Олександр Щипцов.

рис Александров» та «Владимир Паршин» Науково-дослідної установи «Український науковий центр екології моря» Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

У результаті проведення круглого столу були сформовані консолідовані пропозиції провідних вітчизняних учених-океанологів і експертів у галузі міжнародного морського права до виконання Україною Плану заходів Десятиліття, а також до плану заходів щодо реалізації положень Указу Президента України «Про деякі заходи щодо відновлення та розвитку морських наукових досліджень і науково-дослідного флоту».

З огляду на досягнутий рівень результативності та плідну ефективність співпраці наукових установ Національної академії наук України з профільними державними інституціями, учасники круглого столу висловили впевненість у тому, що впровадження подібних заходів у майбутньому під патронатом Національної комісії України у справах ЮНЕСКО сприятиме поширенню знань у галузі океанографії та розвитку України як морської держави.

Засідання Бюро Ради з досліджень Світового океану НАН України. 12 липня 2023 р. у Малому конференц-залі Президії НАН України відбулося засідання Бюро Ради з досліджень Світового океану НАН України (фото 4). У засіданні під головуванням очільника Ради академіка НАН України Віталія Старостенка взяли участь члени Ради (далі — Рада): заступники голови Ради члени-кореспонденти НАН України Володимир Ємельянов і Олександр Щипцов; секретар Ради, провідний науковий співробітник Сектору проблем навколишнього середовища Науково-організаційного відділу Президії НАН України кандидат геологічних наук Євген Наседкін; члени-кореспонденти НАН України Сергій Афанасьєв (в онлайн-режимі) і Володимир Коболев; заступник директора з наукової роботи Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України доктор фізико-математичних наук Ольга Легостаєва.

Основні питання порядку денного засідання Бюро Ради такі.

1. Затвердження оновленого складу Бюро Ради з досліджень Світового океану НАН України (доповідач – голова Ради академік НАН України Віталій Старостенко).

Фото 4. Під час засідання Бюро Ради з досліджень Світового океану НАН України: *ліворуч* — Віталій Старостенко, радник при дирекції Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, академік НАН України, голова Ради; Володимир Коболев, головний науковий співробітник Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, член-кореспондент НАН України, член Ради; *праворуч* — Олександр Щипцов, директор Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України», член-кореспондент НАН України, заступник голови Ради; Володимир Ємельянов, перший заступник головного вченого секретаря НАН України, директор Державної наукової установи «Центр проблем морської геології, геоecології та осадового рудоутворення НАН України», член-кореспондент НАН України, заступник голови Ради; Євген Наседкін, провідний науковий співробітник Сектору проблем навколишнього середовища Науково-організаційного відділу Президії НАН України, кандидат геологічних наук, секретар Ради.

2. Поточний стан розробки проекту Концепції цільової комплексної програми морських наукових досліджень НАН України з урахуванням введеного в Україні воєнного стану (доповідач — заступник голови Ради член-кореспондент НАН України Володимир Ємельянов).

3. Формування дорожньої карти організації виконання, супроводу та реалізації пропозицій провідних вітчизняних учених-океанологів та експертів у галузі міжнародного морського права — учасників круглого столу «Національні наукові інтереси України на морі: від витоків до перспектив», який відбувся 30 травня 2023 р. під патронатом Національної комісії Ук-

раїни у справах ЮНЕСКО (доповідач — заступник голови Ради член-кореспондент НАН України Олександр Щипцов).

4. Обговорення проєкту плану роботи Ради з досліджень Світового океану НАН України на друге півріччя 2023 р. (доповідач – голова Ради академік НАН України Віталій Старостенко; співдоповідач — заступник голови Ради член-кореспондент НАН України Олександр Щипцов).

Керуючись пунктом 6 Положення про Раду з досліджень Світового океану НАН України, голова Ради академік НАН України Віталій Старостенко запропонував оновити та схвалити персональний склад Бюро Ради у складі:

Віталій Старостенко, радник при дирекції Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, академік НАН України, голова Ради;

Володимир Ємельянов, директор Державної наукової установи «Центр проблем морської геології, геоєкології та осадового рудоутворення НАН України», член-кореспондент НАН України, заступник голови Ради;

Олександр Щипцов, директор Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України», член-кореспондент НАН України, заступник голови Ради;

Сергій Афанасьєв, директор Державної установи «Інститут гідробіології НАН України», член-кореспондент НАН України, член Ради;

Володимир Коболев, головний науковий співробітник Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України, член-кореспондент НАН України, член Ради;

Галина Мінічева, директор Державної установи «Інститут морської біології НАН України», член-кореспондент НАН України, член Ради;

Євген Насєдкін, провідний науковий співробітник Сектору проблем навколишнього середовища Науково-організаційного відділу Президії НАН України, кандидат геологічних наук, секретар Ради.

У другому питанні порядку денного доповідач Володимир Ємельянов акцентував

увагу на стан розробки проєктів Концепції та цільової комплексної програми морських наукових досліджень НАН України. У результаті обговорення ухвалили доручити заступнику голови Ради члену-кореспонденту НАН України Олександру Щипцову:

– організувати роботу членів Бюро Ради, членів Ради та зацікавлених осіб у місячний термін актуалізувати зміст і повністю завершити розробку проєкту Концепції цільової комплексної програми морських наукових досліджень НАН України (далі — проєкт Концепції) з урахуванням положень Морської доктрини України, а також потенційної можливості використання науково-дослідницьких суден України та послуг з фрахтування науково-дослідницьких суден Альянсу європейської морської дослідницької інфраструктури EUROFLEET+ в інтересах виконання експедиційних досліджень цільової комплексної програми морських наукових досліджень НАН України;

– розробити проєкт спільного наказу Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України «Про порядок формування міжвідомчого річного зведеного плану проведення морських (річкових) експедиційних досліджень з використанням науково-дослідницьких суден України та Альянсу європейської морської дослідницької інфраструктури «EUROFLEETS+».

Секретарю Ради Євгену Насєдкіну доручено у місячний термін організувати процедуру відповідного погодження членами Бюро Ради остаточного варіанта редакції проєкту Концепції для попереднього розгляду на черговому засіданні Бюро Ради.

З третього питання порядку денного засідання Бюро Ради виступив Олександр Щипцов, який наголосив на потребі якнайшвидшого виконання, супроводу та реалізації пропозицій провідних вітчизняних учених-океанологів та експертів у галузі міжнародного морського права – учасників круглого столу «Національні наукові інтереси України на морі: від ви-

токів до перспектив», який відбувся 30 травня 2023 р. під патронатом Національної комісії України у справах ЮНЕСКО. У результаті обговорення прийнято рішення доручити заступнику голови Ради члену-кореспонденту НАН України Олександру Щипцову залучити зацікавлені сторони і сформувати проєкт дорожньої карти щодо реалізації консолідованих пропозицій круглого столу й подати його членам Бюро Ради для розгляду та затвердження на черговому засіданні Бюро Ради.

З четвертого питання порядку денного засідання Бюро Ради виступив голова Ради Віталій Старостенко, який поінформував про основні завдання Ради на короткострокову перспективу 2023—2024 рр. Співдоповідач — заступник голови Ради Олександр Щипцов запропонував низку заходів стосовно плану роботи Ради на друге півріччя 2023 р. У результаті обговорення прийнято рішення доручити секретарю Ради кандидату геологічних наук Євгену Наседкіну організувати процедуру підготовки про-

екту плану роботи Ради на друге півріччя 2023 р., зокрема у двотижневий термін зібрати пропозиції членів Ради до проєкту згаданого плану, узагальнити їх і надати членам Бюро Ради остаточний варіант проєкту плану для попереднього розгляду на черговому засіданні Бюро Ради. Під час засідання Бюро Ради також обговорено питання стосовно потреби та процедури внесення змін до Положення про Раду з досліджень Світового океану НАН України, затвердженого Постановою Президії НАН України № 62 від 27.02.2019 р., та перспектив залучення до складу Ради профільних науковців зацікавлених міністерств і відомств України. Після обговорення цього питання прийнято рішення доручити секретарю Ради кандидату геологічних наук Євгену Наседкіну забезпечити підготовку проєкту постанови Президії НАН України щодо внесення відповідних змін до Положення про Раду з досліджень Світового океану НАН України та оновлення її складу.

Список літератури

Щипцов О.А. *Національні наукові інтереси України на морі: від витоків до перспектив*. Київ-Одеса: Фенікс, 2022. 686 с.